

BÖLGESEL POLİTİKALAR KOPYALANABİLİR Mİ? BÖLGESELLEŞ(TİR)ME (YÖNETİM) KARŞISINDA (YENİ) BÖLGE(SEL)CİLİK (YÖNETİŞİM)*

Doç. Dr. Murat Ali DULUPÇU
Süleyman Demirel Üniversitesi

Özet

Bölge üzerine çalışmaların farklı disiplinlerden beslenerek canlanmasına ek olarak başta Avrupa Birliği (AB) olmak üzere karar alıcılarının, politika tasarım ve uygulama ölçeği olarak bölgeyi tercih etmesi bölgeyi temel alan çeşitli ve kapsamlı teori, politika ve uygulamaları gündeme taşımaktadır. Bu çerçevede Türkiye'nin gelişmişlik düzeyi, tarihsel bağlamı, sivil ve devlete ait gelenekleri dikkate alındığında bölgesel politikaları nasıl tasarlanacağı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde ağırlıklı olarak bölgesel dengesizlik üzerine kurulan bölgesel politikaların günümüz küresel eğilimlerine (örneğin AB) uyarak bilgiye dayalı ekonomide rekabetçilik ve üstünlüklerin keşfine dayanması beklenirken, Türkiye'deki bölgeselleşme süreci daha çok ulus üstüleşmenin bir yansıması şeklini almaktadır. Bu açmazlar hem literatürün türettiği teori ve kavramların hem de diğer ülkelerde yaşanan deneyimlerin Türkiye perspektifinde nasıl değerlendirilmesi gerektiği üzerine düşünülmesi ihtiyacını doğurmaktadır. Tepeden inme bir bölgeselleşme ile aşağıdan yukarıya uzanan bir bölgeselcilik arasında kalmamak için her türlü düzeydeki karar alıcılar; geniş bir coğrafyada farklı bölgesel niteliklere sahip Türkiye'nin, bölgesel kalkınma dinamiklerini daha özgün bir pencereden izlemeli ve bölgesel farkındalığın nasıl yaratılacağına rotalarını keşfetmelidirler. Bu süreç aynı zamanda gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye tarafından veri alınan teorilerin yeniden yorumlanmasını gerektirmektedir. Ne var ki AB süreci ile yolu kesişen bölgesel kalkınma çabaları özgün kalkınma düşüncelerinin evrimine yeterince uygun ve uyumlu bir atmosfer hazırlayamamıştır.

“Aslında Türkiye'nin AB üyeliği, Türkiye ve AB'nin Batıcı (Westernistic) bir ülkenin - yani kendi kültürünü politik ve ekonomik örgütlenme açısından Batı fikirleri ile sentezlemeyi arzulayan bir ülkenin- Batı ülkesi sayılabilmek için kendini yeterince dönüştürüp dönüştüremeyeceği üzerine bir maceraya atıldıklarının göstergesidir...[böylelikle]... Türkiye kendini her türden moda kavram ve teorinin değerlendirilmesi için bir laboratuvar haline getirmektedir.”(Park, 2000: 9).

---

* Bu çalışma Avrupa Komisyonu 6. Çerçeve Programındaki EURODITE (sözleşme no. 006187) Bütünlüştürmüş Projesi tarafından finanse edilmiştir.

GİRİŞ: TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKIN(MA)NIN KISA BİR DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye bölgesel politika ve bölgesel kalkınma açısından, 17 Aralık 2004 AB Zirvesi sonucuna göre, 3 Ekim 2005 tarihinde müzakerelerin başlatılması kararının alınmasıyla birlikte kritik bir aşamaya girmiştir. Ancak bölgesel kalkınma eksenindeki yapısal değişimin kaynağı tek başına AB sürecine indirgenemez. Ülkemizde 1980'lerde atılan piyasa ekonomisinin tohumlarının filiz vermeye başlaması ile birlikte, devletin ekonomik ve politik etki sahası ile güç/iktidar ilişkileri yeniden şekillendirmektedir. Bu şekillenme süreci de doğrudan ülkemizdeki bölgesel kalkınma konusunu teorik ve pratik yönden etkilemektedir. Ne var ki düşünce dünyasını ve iklimini yönlendiren entelektüel/teorik gelişmeler Türkiye'nin kendi rotasını belirlemesine her zaman imkân tanımamaktadır. Söz konusu dışsal güdülenme sadece literatürün öğretileri ile sınırlı kalmamakta, 'Avrupalılaşıma' ile pekişmektedir. Ayrıca modernleşme çizgisinde tartışmalı konumunu sürdürmesi ve bu bağlamda 'Batı' ile eklemlenmesini henüz tamamlamamış olması, Türkiye'nin hem AB'nin hem de bölgesel çalışmalarla ilgili literatürün penceresinden değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Örneğin Türkiye'nin ne tür bir kapitalizmle karşı karşıya olduğu henüz akademik tartışmalarda yeterince olgunlaşarak tanımlanmış değildir. Kaldı ki bölge üzerine yapılan çalışmaların çeşitliliği ve bu alanda birleştirici bir teorinin bulunmaması, Türkiye'nin ulaştığı kritik noktada entelektüel ve politik bir kimlik krizi ile karşılaşmasını ve modernleşme sıkıntılarının daha da derinleşmesini sağlayabilecek negatif bir potansiyele de sahiptir. Dolayısıyla Avrupa başta olmak üzere modern dünyanın, düşünce dünyamıza sundukları ile Türkiye'nin tarihsel ve diğer bağlamlarının gerçekleri arasında nasıl bir senteze ye da özgün rotaya yöneleceğimizin tartışılması gerekmektedir. Bağlamını bulamayan ve (post)modern teoriler açısından tarihsel lineer çizgide geride konumlandırılan bir noktadan hareketle Türkiye'nin toplumsal/kamusal olarak arzuladığı (şayet böyle bir arzu/uzlaşma varsa) gelişmişlik hedefine ulaşması sıkıntılı ve çetrefilli olacaktır.

Farklı disiplinlerin kesişim alanı olan bölgesel çalışmalarla ilgili son on yıla ait eserlerin büyük bir bölümü, günümüzde 'bölgenin artan önemini' ve/veya 'dirilişini' vurgulayan ifadelerle başlar hale gelmiştir (örneğin bkz. Stoper, 1997; Porter, 1998; Ohmae, 1996; Florida, 1995; Amin ve Thrift, 1995). Üstelik söz konusu bölgenin 'rönesansı' ye da 'yeniden canlanması' farklı teorik perspektiflerden güç alarak baskınlaşma/anaakımlaşma eğilimini sürdürmekte; politika ile uygulamalar üzerinde giderek etkili olmaya devam etmektedir. Bu 'modaya' eleştiriler yöneltilmiş olsa da (Lovering, 1999; Macleod, 1999; 2001; Moulaert ve Nussbaumer, 2005; Hudson, 1999 Amin ve Thrift 1995), refah artırma arayışlarına bölge düzeyinden gelen başarılı çözümler bölgeyi merkez alan çalışmaların görece üstünlüğünü desteklemektedir. Teoride yeni ekonomik coğrafya, yenilik sistemleri, sosyal sermaye gibi yaklaşımlar; uygulamada ise AB politikaları özellikle Lizbon

Stratejisi ve Bölgesel İnovasyon Stratejileri gibi politika formülasyonları bölge merkezli analizleri karşımıza sıkça çıkarmaktadır.

Literatür ve uygulamanın zenginliği karşısında Türkiye'ye bakıldığında uzun süreden beri varlığını sürdüren bölgesel politika sessizliğinin son yıllarda bozulmaya başladığı görülmektedir. Havza, kırsal ve bölge gibi farklı kapsam ve ölçekteki planlama çalışmaları 1990'ların ortasından itibaren ivme kazanmış; Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) üzerinde yoğunlaşan çabalar ulusal ve yerel düzeyde farklı sivil, özel ve kamu örgütlerinin deneyim kazanmasına yardımcı olmuştur.

Türkiye'de Beş Yıllık Kalkınma Planları (BYKP) ile yürütülen kalkınma çalışmalarında bölgesel boyut her zaman planlara yansıma fırsatını bulmuştur. 8. BYKP'da ve bu planın Bölgesel Gelişme ÖİK Raporu'nda açıkça görüleceği üzere dört temel politika seti ve aracı bölgesel gelişme için kullanılmıştır (Bkz. DPT, 2000a; 2000b). Bunlardan ilki kalkınma planlarının hedef ve stratejileri çerçevesinde sektörel öncelikleri ile mekânsal boyutların bütünleştirilmesine yönelik olarak, bölgeler arası gelişmişlik farklarını azaltmak ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmek amacıyla yapılan bölge planlarıdır. Bunların başlıcaları; Doğu Marmara Planlama Projesi, Antalya Projesi, Çukurova Bölgesi Projesi, Güneydoğu Anadolu Projesi, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi, Doğu Anadolu Projesi Ana Planı ve Doğu Karadeniz Bölgesel Gelişme Planı'dır. Entegre bir bölgesel kalkınma projesine dönüştürülen GAP dışında diğer planlar çeşitli gerekçelerle hayata geçirilememişlerdir. İkincisi kalkınmada öncelikli yöreler aracıdır ki, bu araç mali önlemlerle sınırlı kaldığı için beklenen sonuçları vermemiştir. Üçüncü araç il gelişme planlarıdır. Bu planlar, mali kısıtlar yüzünden sınırlı sayıda ilde hazırlanabilmiş; doğal olarak planların uygulanabilmesi için gereken kaynak (ve zaman) boyutu ihmal edilmiş ve bu planlar mevcut durum, vizyon ve strateji belirlenmesine rağmen (uygun) uygulama zeminini bulamamışlardır. Dördüncü araç diğer kalkınma politikaların 'bölgesel boyutu' biçiminde adlandırılabilir. Başka bir ifade ile ulusal kalkınma için uygulanan çeşitli politikaların bölgesel düzeyde etkileri bulunmaktadır. Örneğin sanayi politikasının organize sanayi bölgeleri aracı; KOBİ politikasının finansal destek araçları; teşvik politikasının (örneğin turizm) yatırımlarda devlet yardımları aracı; tarım politikasının kırsal kalkınma projeleri aracı bölgesel kalkınma üzerinde doğrudan etkili olmuştur. Ancak burada sözü edilen ulusal kalkınma politikaları ile diğer (benzeri) politikalar bölgesel ölçekte önemli etkiler göstermesine rağmen genelde bir bölgesel gelişme stratejisi bağlamında geliştirilmemiş ve uygulanamamıştır. Dolayısıyla bütünlük bir çerçevede tasarlanmayan çeşitli politikalar bölgesel gelişme üzerinde beklenen etkiyi göstermemiş ve da birbiri ile çakışan etkisizlikler ortaya çıkarmıştır. Doğal olarak bölgesel gelişme başta sanayileşme olmak üzere bir kısım ulusal kalkınma politikalarının *gölgesinde* kalmıştır. Diğer bir ifade ile bölgesel gelişmenin temel alındığı bir ulusal kalkınma yerine ulusal kalkınmanın temel alındığı bir bölgesel gelişme politikasının varlığından söz edilebilir. Bu nedenden dolayı ki bölgeler üzerinde kamu yatırımlarının farklı etkileri olmakla birlikte, hem verimsiz (ve bazen de

politize) hem de bütünleşik tasarlanmamış yatırımlar israfıya yol açarak, kalkınma çabalarının etkinliğini büyük oranda kaybetmesine yol açmıştır.

Yukarıda özetlenen politika araçlarının anlamlı sonuçlara ulaşmamasında araçların kendilerine ve/veya uygulama yöntemlerine yöneltilen eleştirilerin ötesinde, farklı bir eleştiri alanı daha bulunmaktadır: Daha çok araçların kendisi üzerinde odaklanılması yani bölgesel politikanın araçlara indirgenmesi, politika tasarım süreçlerinin dışlanması ya da en azından geri planda kalmasına yol açtığı ileri sürülebilir. Bu durum kapasite yetersizliğinden daha çok (merkezi ve yerel) karar alıcıların tercihlerini yansıtmaktadır.

Bölgesel kalkınma konusu üretim, tüketim ve dağıtım sistemlerinden bağımsız düşünülemez. Bu bağlamda 1980'lerde start alan liberalleşme süreci bölgeler açısından bir dizi kritik sonuca/olguya yol açmıştır. Öncelikle bölgesel dengesizliklerin merkezden yönetilmesine dayanan ve türdeş desteklere dayanan politikaların sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kalıcı etkiler yaratması söz konusu olamamıştır. Bu sonuç ilgi çekicidir: Üçüncü plan döneminden beri yürürlükte olan ekonomik faaliyetler için verilen yatırım, girdi ve operasyon teşviklerinin geri kalmış bölgelerde, üretim rejiminin dışı açık olmadığı (üstelik üretim sistemlerinin Fordist tarzda yapılandığı) bir dönemde belirli düzeyde ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasına ve sürdürülebilir bir platform oturmasına yol açması beklenirken bu hedefe ulaşılamamıştır. Liberalleşme ise üretim güçleri ile tüketicilerin yaşam kalitesi beklentilerindeki artışı körüklediğinden ve de seçici olmayan teşvikler bütünleşik bir çerçevede ele alınmadığından arzu edilen olumlu gelişmeyi sağlayamamıştır. Bu görece düşük performans, bölgesel politikaların merkezden yönlendirilmesi dışında bölgesel politikaların kalitesine yönelik sorunları da içermektedir.

İkincisi 1996 ve 2003 dönemleri illerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması sonuçları karşılaştırıldığında belirli iller için kötüleşen sonuçlar içermektedir (DPT, 1996; 2003a). Ek olarak DPT'nin liberalleşme ile beraber planlamadaki ve bölgesel politikadaki rol ve etkinliğinin değişmesi (Soyak, 2004; 2005) bazı bölgeleri pasifleştirmiş, bazılarını ise etkinleştirmiştir. Planlama ve bölgesel düzeyde politika dökümanı üretme çalışmaları 1980 sonrasında da sürmekle birlikte uygulama sorunlarından hatta 'boşluğundan' bahsetmek mümkündür. Yatırım programlarının liberalizmin içerisinde algılanmasının/konulandırılmasının ve bu bağlamda siyaset-ekonomik liberalizm ilişkisinin içselleştirilmesinin bir anda gerçekleşmesi beklenemez. Özetle bölgesel kalkınma ve politika açısından Türkiye liberalizmi öğrenme/eklemlenme sürecinden geçmiş ve bu geçiş döneminin sıkıntılarını yaşamıştır. Ancak bazı bölgeler de yeni yükselen yerel ekonomiler olarak, liberalizme geçişte görece üstün performans sergilemişlerdir.

Üçüncüsü ekonomik istikrarın sağlanmasının ekonomi yönetiminin ana ilgisi olması, ekonomik büyüme ve makro ekonomi ilişkisini ön plana çıkarmıştır. Burada merkezi yönetimin ve yereldeki aktörlerin bir koalisyonu vardır: *Yerel ekonomik aktörler makro ekonomik istikrarı bölgesel kalkınma önündeki temel engel olarak*

görmüşler, beklentilerini ve politikalarını merkezi hükümetin makro ekonomiyi istikrara kavuşturması üzerine şekillendirmişlerdir. Hükümetler ise liberalleşmenin gerektirdiği yapısal dönüşümü (uluslararası kuruluşların yapısal uyum programlarının etkisiyle de) öncelik haline getirmişler; mikro ve mezo düzey kalkınma politikaları bu nedenle geri planda kalmıştır. Nitekim politika tasarımının önemli bir bileşeni olan arz yanlı destekleyici kuruluşlara bakıldığında 1990'ların sonuna kadar cılız kaldıkları görülmektedir. Aynı cılızlık havza, yoksullukla mücadele ve kırsal kalkınma programları için de geçerli olmuştur.

Liberalleşmenin son temel etkisi ülkemizdeki bazı bölgelerin ekonomik uyanışları, artan farkındalıklarıdır. Bölgesel ekonomiler bir yandan politize olan kamu yatırımları bir yandan liberalleşmenin zorlukları karşısında (i) merkezin ekonomi politikaları bölgenin kalkınmasında etkin olarak yönlendirilmesi, (ii) bölgedeki temel oyuncular arasında kalkınma yönelimli işbirliğinin sağlanması ve (iii) kendi ekonomik geleceklerini ulusal ve küresel yapısal değişim karşısında tayin etme amacıyla harekete geçmişlerdir. İzmir ve Ege Bölgesi, Batı ve Doğu Akdeniz ile Samsun bölgesinden (ve diğerlerinden) başlayan bu hareketler farklı gelişme çizgileri izlese de, hepsinde bölgesel kalkınma kaygısı ön plana çıkmıştır. Bu bölgelerin gelişmişlik düzeyinin Türkiye'nin geri kalmış bölgeleri ile kıyaslandığında yüksek olduğunu belirtmek gerekir.

Bölgesel politikaların ve liberalleşme sürecinin genel değerlendirilmesi bölgelere özgü spesifik sorunları yansıtmamakla birlikte, OECD ve/veya AB ülkeleri ile karşılaştırıldığında bölgesel dengesizliğin boyutlarının AB süreci boyunca ve önümüzdeki yıllarda temel bölgesel politika sorunu olmaya devam edeceğini, zorunlu olarak odak noktasının bu bölgelerde yoğunlaşacağı kabul edilebilir/edilmelidir. Nitekim Ön Ulusal Kalkınma Planı (DPT, 2003b) bu yönelimi teyit etmektedir. Ancak diğer yandan KA(Kalkınma Ajansları) ile başlayan süreç, yerelden gelen ve yukarıda zikredilen bölgesel kalkınma arayışları ve geri kalmış illerin dışındaki diğer normal ve gelişmiş bölge ve illerin tavırları, içine girdiğimiz yakın geleceğin belirsizliğine ilişkin şüpheleri arttırmaktadır. Bu aşamada sorulması kaçınılmaz olan dört soru vardır: *Bölgeler ne yapabilir? Hükümet ne yapabilir? Bölgeler ne yapmalıdır? Hükümet ne yapmalıdır?*

Bölgelere yönelik soruların yanıtlarını bulmak için KA'ların rolünün ne olacağı'nın tanımlanmasına gerek bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda kamu (mali) yönetiminde yaşanan yasal değişimin (reformun) içselleştirilmesi sorunu (5018 sayılı yasa örneğinde olduğu gibi); KA'larda da içselleştirilme sorununun olacağına işaret etmektedir. Modern dünyaya uyum sağlama, ülkemizde ne derecede ve ne kadar sürede eskinin terk edilmesine vesile olacaktır? AB'ye uyumun yönetilmesi bu noktada ihmal edilen bir açık olarak karşımızda durmaktadır: *Merkez teşkilatının uyumu taşra teşkilatının uyumu anlamına gelmez.* Diğer bir ifade ile Ankara değil, tüm iller AB'ye gireceğine göre üstelik bölgelerin aşağıda tartışılacağı

üzere daha fazla ulusal ve AB düzeyinde söz hakkı olacaksa yasal düzenlemelere eşlik edecek (yerelde) hazırlık programlarına ihtiyaç vardır.

Bu çalışma Türkiye'deki bölgesel kalkınma çalışmalarının gelecek rotasının ilke ve hareket noktalarını tartışmaya yönelik bir denemedir. Çalışma, Türkiye'nin AB üye ülkelerinin ve konu ile ilgili literatürün ortaya çıkardığı gelişmelerin dışında kendi bağlamında hareket etmesi gerektiğini, ülkenin özgünlüklerini ve bölgesel kalkınmadaki durumunu değerlendirerek ortaya koymayı hedeflemektedir. Dolayısıyla 'Avrupalılaştırma etkisi' ile kurumsal olarak bölgesel politikaların kopyalanması istenirken, literatür de kendi teorik çerçevesi ve incelediği bölgelerden çıkardığı derslerle (politika transferinin zorluğundan bahsetmesine rağmen) bölgesel kalkınmanın teorik çerçevesinin kopyalanmasını teşvik etmektedir. Dahası literatürün bürokratlar, akademisyenler, uygulamacılar ve diğer kilit aktörlerin düşünce biçimini ister istemez etkilemesi Türkiye'yi 'doğal' bir kopyalama sürecine sürüklemektedir. Bölgesel kalkınma konusunda teorinin de bir yenilenme içerisinden geçiyor olması, konu ile ilgili kafa karışıklığını arttırmaktadır. Çalışma, bölgesel kalkınma konusunda kritik etkenler olan devlet, teknoloji (inovasyon), AB ve yönetim kavramları ekseninde bölgesel politika tasarımını tartışarak, Türkiye'nin bölgesel politika için özgünlük arayışına yönelmesini gerekçelendirecektir. Böylelikle bölgeselcilik ile kendiliğinden bölgelerin ekonomik cazibe olma çabaları ile 'AB'leşme' sonucunda başlatılan bölgeselleştirme 'amacı' karşılaştırılacak, Türkiye bağlamındaki olası sorunlar irdelenecektir.

DEVLETTEKİ DEĞİŞİM: KAPİTALİZM, ÜRETİM SİSTEMLERİ VE BÖLGE (BİRİKİM REJİMİ VE DÜZENLEME BİÇİMİ)

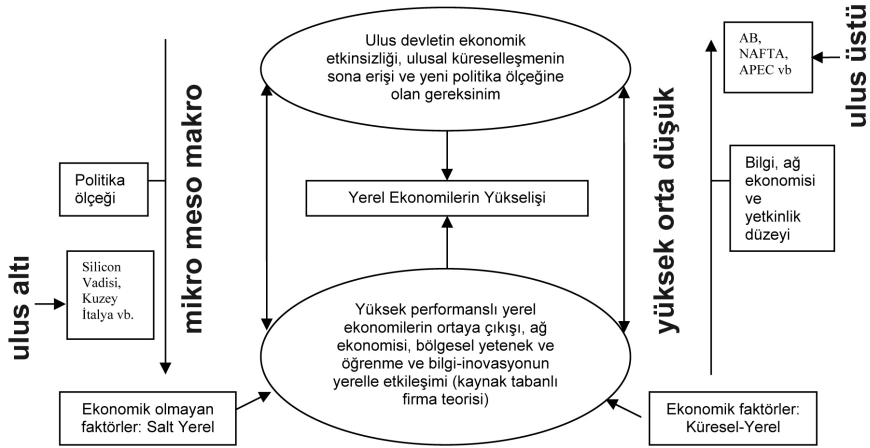
1990'lardan itibaren bölgesel kalkınma literatürünün bölgesel politika tasarımına en önemli etkilerinden biri, üretim sistemlerindeki değişimi yeniden tanımlayarak bu değişimde bölgenin rolünü ortaya çıkarmak olmuştur. İster bölgenin kendi içindeki politika üretimi ister ulusal yönetimin (merkezin) bölgeye karşı bakışı isterse ulusüstü yapılanmaların bölge üzerindeki etkisi olarak ele alınsın, üretim sistemlerinin değişimini söz konusu bütün düzeyler hareket noktası olarak kabul ederler (artık gelenekselleşen örnek olarak bkz. Piore ve Sabel, 1984). Dolayısıyla üretim tarzı ile ilişkili kapitalist gelişmenin Türkiye için analizi, bölgesel kalkınma politikaları için önemli bir girdi olacaktır. Genelde literatürün, özelden ise AB ülkelerinin ortaya koyduğu tablo, bölgelerin evriminde bir çok gücün etkili olmasına ve farklı bölgelerin farklı teorik çerçevelerin oluşmasına imza atmasına rağmen, başarılı bölgelerin veya bölgelerdeki başarılı örneklerin diğerleri için bazı ortak sonuç ve bulgular çıkardığı yönündedir. Ne var ki bu düzeyde bir analize girmeden yani literatürün politika sonuçlarını irdelmeden önce Türkiye'nin ekonomi politığının konumlandırılmasının tartışmaya açılmasına gerek vardır. Son derece geniş olan bu tartışma alanında konumuzla ilgili bir kaç nokta vurgulanacaktır:

- Türkiye gibi geniş coğrafyayı kapsayan gelişmekte olan bir ülke için hakim bir üretim tarzından bahsetmek, anlamlı bir analitik yaklaşım olarak kabul edilemez. Geleneksel kalkınma teorilerinde yer alan düalist yapıların varlığı, üretim ilişkilerinin modern teoriler çerçevesinde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Ne var ki küreselleşme Türkiye'deki en geri kalmış bölgeleri bile politik ve ekonomik açıdan etkileyebilmektedir. Dolayısıyla üretim sistemi ve ilişkilerini küreselleşmeyi dışlayarak değerlendirmek doğru olmayacaktır(en azından politik etkileşim açısından küreselleşmenin bu tür bölgelere olan etkisinden bahsedilebilir). Fakat en geri kalmış bölgelerin *ekonomik açıdan* küreselleşmenin büyüme etkisi ile ilişkilendirilmeleri için temel gelişmiş bir altyapı gereklidir. Küresel standartlarda bu türden altyapının bulunmadığı bölgeler için cazibe merkezi olmaları oldukça zordur. Ancak politik ve sosyal açıdan konu ele alındığında bu tür bölgeler ulusüstü yapıların ilgisini çekmektedir. Öte yandan kalkınmanın turizm gibi sanayi dışı sektörlerle olan bağlantısının güçlenmesi, bu tür bölgeler için farklı bölgesel kalkınma araçlarının gündeme gelmesine yol açmaktadır. Türkiye'nin genel GSYİH karakteristiklerine bakarak gözlemlenen makro düzeydeki bulgular, mezo düzeyde genellemelerin yapılmasına yol açmamalıdır. Bu durum, uygulana gelen merkeze dayalı bölgesel politikaların görece düşük performansının zaten bilinen açık nedenlerinden biridir. Diğer bir ifade ile küresel ve gelişmiş üretim sistemlerine eklenmede, tüm Türkiye için genellemelerden hareket etmek bir bakıma zorlayıcı varsayım olacaktır. Halbuki AB ülkelerine bakıldığında fordizm veya postfordizm tartışmaları ülkelerin genelindeki üretim sistemlerine ve yaşam biçimlerine yönelik yorum yapmayı sağlayacak kadar güçlüdür. Dolayısıyla Türkiye'deki üretim sistemlerine ait değerlendirmeleri bölge ve bölgeler arası ilişkiler bazında yürütmekte yarar bulunmaktadır.
- Kapitalizm açısından belirli bölgelerdeki büyük ekonomik yoğunlaşma, bu bölgeler için daha öngörülebilir üretim ilişkilerini doğurmaktadır. Bu durumda sadece bölgesel ve bölgelerarası değil, ulusüstü ve ulusötesi ekonomik bağlar da rahatlıkla değerlendirmeye alınabilir.
- Ekonomi politığın çağdaş araştırmacılarından Bob Jessop (1990; 1994; 1997a; 1997b, 2000) 'ulus devletin içinin boşaltılması' tezinde üç yörtüngeci hareket eder: Devletsizleşme (destatization), uluslaşsızlaşma (denationalization) ve uluslararasılaşmadır (internationalization). Türkiye'de Jessop'un devletin içini boşaltılması tezi nasıl işlemektedir? Şayet görünen uluslararasılaşma en etkili güçse ulusal düzeyde bunun yansımaları ve içselleştirilmesi nasıl olacaktır? Bölgesel politika alanında AB ile başlayan hareketlenme uluslararasılaşmanın ülkemizde bir bölgeselleştirmeye yol açtığını teyit etmektedir. Tepeden yönlendirilen bir bölgeselleştirme merkez-yerel ilişkilerinin merkez lehine güçlü olduğu bir yapıda merkezin

yereli işlevsizleştirme tehlikesini taşıdığı gibi, yerelin, uluslararası güdülü bölgeselleştirmeyi doğru algılamasını da engelleyebilir.

- Rhodes'in (1995: 329) altını çizdiği gibi birçok araştırmacı Avrupa bölgelerinin kendi geleceklerini şekillendirme ya da en azından etkileme kapasitesine sahip olduğunu kabul etmektedir. O halde 'bölgelerin Avrupası' konseptine dayanan bir coğrafyadan türetilen modelleri yapılacak politika transferleri merkezîyetçi-devletçi-bürokratik bir doğaya sahip Türkiye'de nasıl bir sonuç doğuracaktır?
- Türkiye'de literatür ve AB düzeyindeki politika uygulamalarını bölgelere aktaracak herhangi bir mekanizma bulunmakta mıdır? Bölgeler kendileri bu bilgilere nasıl ulaşacaklardır? Öğrenme sürecini nasıl işleyecektir? Bu sorulara ilişkin yanıtlar Türkiye için merkezî bölgeselleştirme tezini güçlendirmektedir.
- Uluslararasılaşmanın rekabet üzerindeki etkisini yerel ekonomiler ne kadar hissediyor sorusu üretim sistemlerinin küresel ağlarla olan doğrudan ve dolaylı ilişkileri ile bağlantılıdır. Geri hatta Türkiye ortalamasındaki bölgeler için küreselin ulusal düzeydeki etkileri yerel üzerindeki etkilerinden çok daha ön plandadır.

Şekil 1. Bölgesel Kalkınma Anlayışının Değişimi: Taban ve Tavan Etkileşimi

İNOVASYON VE (BÖLGESEL) REKABET GÜCÜ

Yeni bölgeselciliğin hareket noktasını ağırlıklı olarak bilgiye dayalı ekonomide kurumsalcılığın baskın etkisi ile çerçeveselendirilen bölge-devlet-ekonomi-birey-firma ilişkilerinin yeniden tanımlanması oluşturur. Bilgiye dayalı ekonomide kalkınmanın anahtarı olarak yenilik görülmektedir. Bu nedenle farklı inovasyon türlerinin mekân, bölge ve bölgesel kalkınma ile farklı teorik çerçevelerle ilişkisi

kurulmaktadır. Türkiye’de üretim tarzını ve kapitalist gelişme biçimini tanımlama ve sınıflandırmadaki zorluk ve kısıtlara rağmen, inovasyonun Türkiye’deki bölgesel kalkınma çabalarındaki muhtemel yeri üzerine düşünmek gerekir.

Günümüzde inovasyonun doğrusal olmayan, evrimci, birikimli ve sürekli geri beslemeli doğası, farklı aktörlerin işbirliği ve ekonomik-sosyal aktörlerin etkileşimi ile ekonomik-sosyal-örgütsel inovasyonun ortaya çıktığını vurgulamaktadır. İlişkiler, network, kurumsal bağlar gibi ilişkisel varlıkların iktisadileştirilmesi ile geleneksel üretim faktörleri dışındaki değerlerin yeniliğin oluşmasına yönlendirilmesi, mekânsal inovasyon modellerinde hedeflenmektedir.

Öğrenme ve bilgi birikimi büyüme ve ekonomik yenilenmenin başta gelen unsurları arasında yer alır. Yeniliğin doğmasında bu çok boyutlu ilişkiler, bölge içi ve bölge dışı etkileşimi gerektirmektedir. Dolayısıyla kümelenme, yenilikçi çevre veya bölgesel inovasyon sistemleri çok düzlemli ilişkilerle anlam kazanmaktadır. Her ne kadar örtük bilgi yaklaşımı mekânsal yakınlığın önemi üzerinde dursa da, sadece bölge içine bakarak bu kavramları artık anlamlandırmak yeterli değildir. Birlikte veya ortaklaşa öğrenme network bütünleşmesi ile değer yaratmaktadır. Üretimin bölgesel örgütlenmesi ile network ve emek piyasası karakteristikleri başat ekonomik kaynaklar arasında kategorize edilmektedir. Bu noktada Türkiye’deki illerin networklere ulaşımı ve yerel emek piyasalarının gelişmişliği inovasyona dayalı bölgesel kalkınma açısından ilk sorgulanması gereken alanlardır. Bu alanda destekleyici kuruluşların merkezde yoğunlaştığı ve merkezdeki bilgi ve etkinliklere yereldeki girişimcilerin ulaşma imkanlarının oldukça sınırlı olduğu söylemek mümkündür. Türkiye’de patent aktivitelерinin mekânsal dağılımı (Albeni ve Karaöz, 2005) bu tezi teyit etmektedir.

Yenilik faaliyetlerinin hizmet, imalat ve tarım sektörlerindeki konumunu değerlendirenken nasıl modelden hareket edilmesi sorusu tek bir model önerisi ile karşılık vermek Türkiye coğrafyasına bakıldığında yetersiz olacaktır. Genelde yenilik engellerinin ekonomik gelişmişlik düzeyinin düşüklüğüne bağlı olarak yaygın olması, bu tür engellerin giderilmesini gerektirir. Farkındalığın yükseltilmesi ve yenilikçi faaliyetlerin öneminin vurgulanarak, ilgili aktörler arasındaki bağların tanımlanabilmesi için bölgesel yenilik sistemleri modeli, Türkiye için ön plana çıkabilir. Özellikle karşılıklı öğrenme, kısıtlı olan bilginin bölgenin içindeki dolaşımını ve doğru adreslere gidebilmesini sağlar. Dikkat edilirse devletçi yapının en belirgin etkisi ironik olarak güvensizlik ve bilgi paylaşımı konusunda kayıtsızlıktır. Bilgi paylaşımına yatkınlık ortak çıkarların tanımlanabilmesine ve en azından orta vadeli düşüncenin gelişmesine bağlıdır. Ekonomik istikrarsızlığın işletmecilik bilgisinin kullanımına imkan tanımaması bu tür düşüncelerin gelişimini ülkemizde engelleyen temel neden olarak görüle gelmiştir: Ekonomik istikrarla birlikte nasıl bir gelişme beklenmelidir?

Tablo 1. Mekânsal Yenilik Modellerinin Temel Karakterleri

İNOVASYO- NUN YAPISAL PARAMETRE- LERİ	MODELLER				
	<i>İnovatif çevre</i>	<i>Sanayi Bölgeleri</i>	<i>Bölgesel İnovasyon Sistemleri</i>	<i>Yeni Endüstriyel Mekanlar</i>	<i>Öğrenen Bölge</i>
<i>İnovasyon dinamiklerinin ana unsurları</i>	Aynı çevredeki birimlerle kurulan ilişkiler ile oluşan firmaların inovasyon kapasitesi	Ortak değerlere dayalı bir sistemde aktörlerin inovasyon yapma kapasitesi	Ar-Ge'nin spesifik bir türü olarak interaktif ve birikimli inovasyon	Ar-Ge'nin ve yeni üretim yöntemlerinin uygulanmasının sonucu	Sentez
<i>Kurumların rolü</i>	Araştırma sürecinde kurumların önemi	Kurumlar sosyal regülasyonu ve inovasyon ile kalkınmayı sağlayan birimlerdir	Kurum içi ve dışında düzenleyici bir davranışın ortaya çıkması	Firmalar arası işlemlerin sosyal regülasyonunun ile girişimcilik faaliyetlerinin dinamiklerinin koordinasyonu	
<i>Bölgesel kalkınma</i>	Mekânsal yenilik, biriminin işbirlikçi atmosferde yenilik kapasitesi	esneklik	Etkileşimli ve düzenleyerek öğrenme	Sosyal düzenleme ile üretim sistemlerinin yığılması arasındaki ilişki	
<i>Kültür</i>	Güven ve karşılıklık	Değerlerin paylaşılması ve güven	Etkileşimle öğrenme	Network ve sosyal etkileşim kültürü	
<i>Birimler arasındaki ilişkilerin türleri</i>	Destekleyici çevrenin rolü: firma, ortaklar, tedarikçiler ve müşteriler arasındaki ilişki	Network ile sosyal düzenleme ve disiplin. Rekabet ve işbirliğinin network ile eş zamanlı sağlanması	Etkileşimli öğrenmenin örgütsel tarzının network ile düzenlenmesi	Firmalar arası işlemler	

Kaynak: (Moulaert vd., 1999) dan uyarlanmıştır.

Literatüre göre bilginin kodlanmasındaki artışa rağmen, bilginin tüm türleri mekânsal hareketliliğe sahip değildir. Bir kısım bilgi kişisel kabiliyetlerde ve bilgide, rutinlerde ve tutumlarda saklı bulunmaktadır. Bölge ile sınırlanan bilgi, bölgenin üretim yapısı ve uzmanlaşmasına ek olarak sosyal ve beşeri sermayesi ile kurumsal çerçevesi tarafından şekillenmektedir. Bilgi bu haliyle sadece doğduğu

bölgeye aitlik arz eder. Bu tip bir yüksek kalibreli bölgede, bilgi tabanının yani başlangıç düzeyinin yüksek olması beklenir. Aksi takdirde sadece içten kaynaklanan büyüme yaratıcı sürekli öğrenmenin sürdürülebilir olması beklenemez. Bilgi-deki örtüklük üretim ve yenilik sistemlerinin de kapalı olduğu anlamına gelmez. Dolayısıyla bölgesel yenilik sisteminin Türkiye'deki bölgelerde anlam kazanabilmesi için bilgi stok ve tabanı genişletilmelidir.

Ayrıca Türkiye bağlamında konuya yaklaşıldığında öğrenme ve inovasyon aynı zamanda sosyal bir süreç olarak ele alınmalıdır. Bilgi sosyal sistemin farklı unsurları tarafından biçimlenir. Örtük bilginin transfer ve kopyalama zorluğu kişiselliği ve bağlamsallığı ile ilişkilidir. Bu nedenle güven ve paylaşılan normlar ile sosyal ekonomik sisteme hatta sosyal yetkinlikler ile sosyal sermayenin bölgelerdeki konumuna bakılmalıdır. Daha da önemlisi özellikle kavramsal bilginin eylem ve ürünlere dönüştürülmesinde sosyal yapının kolaylaştırıcı ve yaratıcı nitelik arz etmesi gerekir. Literatürün bu konuda üniversitelerin yenilik sürecindeki rolünü görece yetersiz olarak tanımlaması Türkiye bağlamında bu sorunu daha da derinleştirmektedir. Tartışmasız yeniliğin yönetim ve yönetişim ile olan ilişkisi (Cooke, 1997), üniversitelerin ötesinde sosyal dokunun değerlendirilmesine işaret etmektedir. Aksi takdirde Saxenian'ı (1994;1996) takiben "Silikon Vadi(zm)" ve Galler(izm) (Morgan, 1997; Cooke, 2003) Türkiye için yeterli açılım sağlamaktan uzak kalacaktır.

Özetle inovasyon gelişmiş bölgesel altyapı, bilgi paylaşım arenaları, ulusal ve ulusüstü networklerle ilişkiler gibi daha çok gelişmiş ülkelerin stilize olgularına uyan yapılarla anlam kazanmaktadır. İnovasyon ile ilgili güncel yaklaşımlar lineer olmayan modellerle gelişmekte olan ülkeler için iştah açıcı gözükse de, bölgesel inovasyon sistemlerinin inşası zaman alıcı olduğu gibi etkili insan kaynakları mobilizasyonunu gerektirmektedir. Kaldı ki ülkemizdeki çalışmalar (Ecceral, 2006; Varol, 2006; Armatlı-Köroğlu, 2006; Gezici, 2006) inovasyona dayalı rekabet gücünün bilim ve teknoloji politikalarından daha çok dünya piyasaları ile bütünleşme ve müşteri talepleri sonucunda ortaya çıktığını göstermektedir. Dolayısıyla kamu politikalarının yeniden gözden geçirilmesi ve bölgelerin kendi niteliklerine uygun 'oyun/müdahale' alanlarının yaratılması/bırakılması anlamlı politika çözümdür. Ancak ülkemizde KA'lar, bu işlevi yerine getirecek donanımına sahip olabilecekler midir? Dahası yönetişimin tıpkı bölgeselleşmede olduğu gibi Avrupalılaşıma ile gündeme gelmesi sosyal inovasyon kavramını nasıl etkileyecektir?

AVRUPALILAŞMA, YÖNETİŞİM VE BÖLGESEL KALKINMA

Teknolojik ve yenilikçi paradigmaların yanı sıra Türkiye'de bölgesel kalkınmaya yönelik yapılacak değerlendirmelerin giderek daha fazla Avrupa ve yönetişim kavramları üzerine temellendirildiğine şahit olmaktayız. Avrupalılaşıma ile yönetişim kavramlarının kendi arasında var olan teorik ve politik ilişkinin ötesinde,

Türkiye'deki devlet ve ekonomiye yönelik dönüşüm ve reform çabalarında da bu kavramların el ele hareket ettiğini görebiliriz. Özellikle Avrupalılışmanın doğasında yer 'kurumsal transfer etkisinin' ön plana çıkması, idari mekanizmalara ve yerel-bölge-ulusal ilişkilere yönetişimin kurumsal ve örgütsel olarak transferine neden olmaktadır. Nitekim Avrupalılışma kavramına ait temel çalışmalarda, Avrupalılışma Avrupa düzeyinde ve Avrupa ötesinde özellikle Avrupa kurumlarının yayılması ve yaygınlaşması olarak tanımlanmakta, ulusalda AB düzeyine ilginin kayması olarak kavramsallaştırılmaktadır (tanımlar için bkz. Mjoset, 1997; Caporaso ve Jupille, 1998; Wessel ve Rometsch, 1996; Cowles ve Risse, 2001; Radaelli, 2000).

Ladrech'e (1994) göre AB'den kaynaklanan dışsal baskıların ulusal düzeye olan etkisi sonucunda, AB'nin politik ve ekonomik dinamikleri ulusal siyasetin ve politika inşasının örgütsel olarak bir parçası haline gelmektedir. Böylelikle Avrupalılışma bağımsız değişken, ulusal kurumların uyumu ise bağımlı değişken olmaktadır. Ne var ki Avrupalılışma sürecinde güç politik sistem içinde yayıldıkça yani merkezi veya tek elden karar alma biçiminden çok aktörün dahil olduğu karar alma süreçlerine geçildikçe, Avrupalılışma yönünde kurumsal değişimi sağlamak için ulusal uzlaşma sağlamak daha da zorlaşmaktadır (Risse vd, 2001). Ancak hemen belirtmek gerekir ki üye devletler AB mevzuatının pasif alıcıları değildir: AB politikalarını kendi çıkarları, uyum maliyetleri doğrultusunda şekillendirirler. Avrupalılışma bu nedenle çeşitli aktör ve düzeyler arasında karşılıklı etkileşimli bir süreçtir.

Politika oluşum sürecinde yönetim tartışmaları her düzeyde artan bir ilgiyi kendine çekmektedir. Mekana ait yönetim tartışmaları ise özellikle kalkınma ekseninde kendini belirginleştirmektedir. Kalkınma ise hangi düzeyde olursa olsun tarihsel olarak (az veya çok) hükümet politikaları ile ilişkilendirilmektedir. Yönetişim bu bağlamda, hiyerarşik olamayan, örgütler arası devlet ve devlet dışı aktörlerin kamusal alana giren konularda birlikte yön verme eylemleri olarak tanımlanmaktadır (Sibeon, 2000: 291). Avrupalılışma, bu çok renkli yönetim resmine ulus dışı aktörlerin de etkin oyuncu olarak girmesini sağlamaktadır. AB'nin doğurduğu ulusüstü düzeyde bölgesel lobcilik, Brüksel'in bölgesel kalkınma amaçlı AB fonları için bölgesel temsilcilik merkezi olmasına yol açarak bölgesel kalkınma ve yönetim konularını ulus üstü platformlara taşımaktadır.

AB'nin bölgesel kalkınmayı yönlendirilmesinde ulusal destek alanları rekabet politikası çerçevesinde belirlenirken, AB bölgesel politikası ayrı bir haritalandırmadan hareket etmektedir (Wishlade vd, 2003). Wishlade ve arkadaşlarının (2003) altını çizdiği gibi tarihsel olarak incelendiğinde Avrupa Komisyonunun ulusal ve AB düzeyinde bölgesel politikaları farklı derece ve biçimlerde etkilediği görülmektedir. Aslında bölgesel politikanın tarihsel evrimi Komisyon'un Bakanlar Konseyi'nden belirli bir ölçüde bağımsız olması çabasının ürünüdür. Bu tür bir

analiz AB'nin, bölgesel politika ve kalkınma konusunda ulus üstü ayrı bir güç ve aktör olduğu tezini güçlendirmektedir.

Ancak bu noktada tekrar Türkiye'ye dönüp baktığımızda yönetişimin stratejik bilgi ve vizyon inşa ile sentezlendiğinde anlamlı politika üretme potansiyeline sahip olduğu gerçeği bir dizi sorunu doğurmaktadır. Çünkü yönetişim kendi başına bölgesel kalkınma için tüm beklentileri karşılayacak kapasite ve güce sahip değildir. Söz konusu sentez, sistematik olarak uzun dönemli geleceğin algılanması için çaba sarf edilmesini sağlayarak bugüne ait anlamlı politika sonuçlarına ulaşılabilmesine zemin hazırlayacaktır. Bu sentezin başarılı olması sadece politika ve önemlerin tasarımına bağlı değildir; aynı zamanda düşünce iklimini değiştiren itici gücün bölgenin içinden mi yoksa dışında mı geldiği de belirleyici bir role sahiptir.

Yönetişim diğer yandan norm ve düzen sistemleri ile kolektif eylemlerin sosyal koordinasyonu ve ortak meselelerin çok yolla ve çok aktör tarafından yönetilmesidir. Bunun için çatışan ve farklı çıkarların barındırılması ve işbirlikçi eyleme dönüştürülmesi gereklidir. Dolayısıyla sosyal sermaye farklı kategorilerdeki (daha önce değinilen inovasyon ve rekabet gücü örneklerindeki) önemine koşut yönetişimin nesnesi halini almaktadır. Hükümetler bu sürecin temel kurumsallaşmış aktörleridirler. Politika yapımının yetkinliğinin bulunması işlenebilir bilgi ile birlikte kamusal ve özel kurumların yönetişim yeteneklerini belirler. Yönetişimin bu anlamda işlerlik kazanması network, pazarlık, çıkar koalisyollarının politika yapımında kullanılması ile mümkün olur. Dolayısıyla yönetişimde baskın aktör yoktur; politika arenası ve/veya platformunda farklı kurumların birlikteliği vardır. Köprü kuran sosyal sermaye bu bağlamda yönetişimin ana unsuru haline gelir.

Rekabetçi küresel ekonomide bölge içi ve bölgeler arası büyük farklılıklar karşısında devlet, özellikle de tek başına, farklılaşan bölgesel sorunlara standart çözümler üretmekte giderek zorlanmaktadır. AB politikaları, bölgeleri teşvik edip bölgesel politikanın desantralizasyonuna yol açarak, bölgelere kendi geleceklerini ve refahlarını belirlemede daha fazla sorumluluk vermektedir. Bu 'transfer'/'dönüşüm'e' güçlü bir söylem eşlik etmektedir: Tüm bölgesel paydaşlar -sadece kamu sektörü değil- bölgeyi birlikte çekmelidir. Kalkınma ve büyüme için demokratik bir temel inşa edilmesi, bölgenin sosyal sermayesinin geliştirilmesi, bölgenin kaynaklarının kullanımında daha fazla etkinlik ve etkinliğine ulaşmak: Güçlü bölge yaratmak. Çeşitli sektör ve düzeylerden aktörler, kompleks network ve müzakerelere dahil olarak bölgesel politikanın içerik ve biçimi değiştirmektedirler. Bu durum birlikte çalışma ve işbirliğinin yeni biçimlerini su yüzeyine çıkarmaktadır.

Ancak güçlü, kendine dayanan bölgelerin özendirilmesi/cesaretlendirilmesi bu bölgelerin kontrolü sorununu doğurmaktadır. Şayet AB üyeliği bölgelere bağımsız aktörler olarak daha fazla fırsatlar sunacaksa ve yeni bölgesel politika bunu destekliorsa merkez/devlet otoritesi zayıflayacaktır. Merkez buna hazır mıdır? Ya da bölgedeki büyüme politikalarının ana yönünü belirleyerek bölgesel yöneti-

şimde yönetim varlığını sürdürecektir midir? Jessop'un devletin içinin boşaltılması tezine alternatif olarak devletin değişen ortama adaptasyonu seçeneği bulunmakta mıdır?

Devleti yönetişimde hala aktör olduğunu kabul eden yaklaşımlar (Kohler-Koch, 1996; Kooiman, 2003; Pierre, 2000; Pierre ve Peters, 2000), katılımcılık, uzlaşma ya ulaşma, uyum içerisinde devletin kendini yeniden konumlandırması olanaklı olabilir mi? Bu durumda devletin sahip olması gereken yeni yetenekler neler olmalıdır?

Avrupalılaştırma etkisi daha spesifik olarak AB'leşme etkisi bölgesel politikadaki değişimi ivmelendirmektedir. Aslında anahtar oyuncuların bölgesel politika oluşturmada ortak bir dile ve çerçeveye sahip olması kamu politikalarını etkilemesi Türkiye'de yeterince medya, politikacılar ve akademi çerçevelerinde tartışılmaktadır. Mevcut tartışmalarında yeterince organize olduğunu söylemek mümkün değildir. Aslında 'yerli' bir yönetişim konseptinin ötesinde AB'nin de dahil olduğu bir yönetişim olgusu ile ülkemizin karşılaşması yönetişimin içselleştirilmesini zorlaştırmaktadır.

Tablo 2. Bölgesel Politika Açısından Yönetim ve Yönetişim

BÖLGESEL POLİTİKA (YÖNETİM)	BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI (YÖNETİŞİM)
Yönetim	Yönetişim
Merkezi	Desantralize
Hiyerarşik	Çok düzeyli
Tepeden kalkınma (standardizasyon)	Tabandan Kalkınma (farklılaşma)
Elit projeler	Katılımcı proje (bölgesel demokrasinin geliştirilmesi)
Bölgeler ülkeye bağlı	Ülke bölgelere bağlı
İdari bölgeler	Aktif bölgeler
Geri kalmış bölgeler	Tüm bölgeler
Farklılıkların dengelenmesi	Büyüme
Fiziksel, teknik, finansal altyapı	Yumuşak altyapı
Kamusal önlemler	Ortaklık (kamu-özel)
Seçici yardımlar	Bölgelleşmiş ekonomi politikası
Kısa dönem	Uzun dönem (Sürdürülebilirlik-cinsel eşitlik)

Kaynak: Hudson (2003; 2005)

KALKINMA AJANSLARI: YASANIN ÖTESİNE GEÇMEK?

Ekonomilerin küresel güçlere bağımlı hale geldiği bir ortamda ajansların kapsamı ne olmalıdır sorusuna verebilecek (temel olarak) üç farklı kategoride cevap

bulunmaktadır (Rhodes, 1995). Birincisi, içsel büyüme kapasitesi üzerinde durur. Kümelene, Marshallyan sanayi bölgeleri, esnek uzmanlaşma ile yeni teknolojik paradigma çerçevesinde rekabet gücü ve yenilik eksenindeki yaklaşımlar bu kategoride yer alır. Geleneksel ve yeni üstünlüklerin tanımlanmasına dayalı bu alan ilişkiler ile network'ün önemi üzerinde durmaktadır. Bilginin değişimi, üretici ve arz zinciri, üretici-tüketici ilişkileri temel alan kalkınma ajanslarının bu kapsamına göre ajansların proaktif bölgesel stratejilerle hareket etmesi beklenmektedir. Post-fordizmin karakteristiklerinin bölgenin kalkınmasında kullanılması özellikle esnek üretim, niş pazarlar, KOBİ politikaları vb. uygulamaları KA'ların öncelikli gündeminde yer alır. Ne var ki bu kategori yeni bir mit ve ortodoks yaratmakla eleştirilmektedir (Amin ve Robins, 1990). Özellikle bölgelerin yapısal olarak yapabilecekleri üzerinde belirli kısıtlar bulunmaktadır. Heterojen bölgesel doku varlığını sadece Türkiye'de değil, birçok ülkede de sürdürmekte ve de (üstelik) küresel karşısında ekonomik yoğunlaşma ve bütünleşme yine küreselin etkisi ile şekillenmektedir. Merkezkaç ve merkez çekim güçleri, küresel ile yerel arasında yer yer parçalı bazen de bütünleşmiş görüntüler ile küreselleştirici ve yerelleştirici etkiler süregelmektedir. Bu olgu bizi ikinci kategoriye ulaştırır: Yabancı sermaye yatırımları. Zayıf bölgeler için küresel şirketlerin açılımı/anlamı/bağlamı henüz net değildir ve de (üstelik) söz konusu büyük işletmelerin büyüme kutbu etkisi hala devam etmektedir. Bu tip şirketlerin/işletmelerin yerele yönetimleri devretmiş değildir ve aynı zamanda yerel alıcı-tedarikçi bağları tüm uygulamalarda gelişmiş değildir (Amin ve Malmberg, 1994). Dolayısıyla ulusüstü şirketlerin stratejilerden bağımsız bir bölgesel kalkınma çabası anlamsız kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Diğer bir ifade ile ağırlıklı olarak doğrudan yabancı sermaye aracılığı ve/veya küresel tedarik zincirine eklenme ile KA'lar bölgesel kalkınma sorununu temelden gideremezler. Bu bağlamda iki kritik sorun doğar. Birincisi yerel ekonomiler yabancı sermayenin firma düzeyindeki stratejilerini (ve de sektörel gelişimini) nasıl algılayacak veya öğreneceklerdir? Yabancı sermaye yatırımlarının küresel/sektörel stratejilerinin yerelde izlenip gerekli önlemlerin alınması KA'ların yüksek bir öngörü ve izleme kapasitesine sahip olması gerektiğine işaret eder ki bu kapasitenin Türkiye'deki KA'larda var olup olmayacağı şüphelidir. İkincisi, yabancı sermayenin maliyet savaşlarında mobilitesinin yükselmesi (terk etme riski) ve bu durumun yerel ekonomilere sürekli taviz verme açmazına sürüklenmesidir. Böylelikle yerli sermayenin dezavantajlı konumu giderek artmaktadır/artacaktır.

Öte yandan yeni girişimciliğin ve teknoloji transferinin teşvik edilmesinin yerel üzerindeki etkisinin ölçülmesi ve fayda-maliyet analizinin yapılması gerekir. Geri kalmış bölgelerde kendi kendini sürükleyen ve sürdüren yerel ekonomik kalkınma için yapılan arz yanlı müdahalelerin başarı şansı düşüktür (örneğin KÖY, bkz. DPT, 2000a). Bu çerçevede yerel ekonomilerin, uluslararası işletmelerin hiyerarşilerinde kendilerini konumlandırarak ileriye taşıma yollarını arttırmaları ve networklerini yetenek, bilgi, altyapılarını geliştirerek zenginleştirip daha kalite-

li sermayeyi cezbetmeleri beklenmektedir. Türkiye yabancı sermayenin durumu göze alındığında yereldeki üretimin büyük oranda uluslararası işbölümünden etkilenmesine rağmen ondan bağımsız olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu durum yerelde tercih ve yönlendirme için stratejik boş alan yaratmaktadır. Bu bağlamda kalkınma ajansları için üçüncü kategorideki kapsam, dışa açık network kurma stratejisidir. Kurumsal yenilik ile gerektiren bu stratejinin inşası için geri kalmış bölgelere dışarıdan müdahaleye gerek olabilir. Yerli ve yerel firmaların sayısı ve niteliği, dışarıdan bölgeye gelen girişimciler, pozitif toplamı oyunu kabul eden aktörlerin sayısı, eyleme dönüştürülebilir nitelikte kamu ve özel kurumlar arasında çıkar birliği, piyasa kurallarına hazırlıklı olmak, yerel siyasetçilerin ve kamu yöneticilerinin ortak network kurma eğiliminde olması network inşasının başarısını doğrudan etkileyecektir. Bölgenin açıklığını dolayısıyla öğrenme sürecini etkileyen bu tür bir strateji salt ekonomik odaklı olmanın ötesine geçer. Ne var ki networklerin kurulması zaman alıcıdır, sosyal dokunun zayıflığı bazen network inşasını geciktirebilir. Bu durumda bölgelerin karşılaşabileceği fırsatlar kaçabilecek, network'ün sürekliliğini sağlayacak ekonomik çıkarlar zayıflayabilecektir.

Burada vurgulamaya çalıştığımız nokta, KA'lar yasa ile çizilen çerçevesinin ötesinde sorgulanması gereken alanların bulunduğu. 5449 sayılı KA yasası yukarıda sözü edilen kategorilerin hepsine gönderme yapmakla birlikte, her bir KA için bulunduğu bölgeye bağlı olarak tüm kategorileri gerçekleştirmek mümkün olmayabilir. Eş anlı olarak tüm kategorilere ağırlık vermek yerine seçici bir davranış içerisinde girmek gerektiğinde, yerel kapasite ve kamusal destek biçimleri söz konusu seçimde belirleyici olacaktır. Ancak hangi kapsamda hareket edilirse edilsin, yukarıda tartışıldığı üzere her bir kategori için sınır ve kısıtlar bulunacaktır.

TÜRKİYE'DEKİ 'EKSTRA' AÇMAZLAR, GELECEĞE DÖNÜK YANSIMALAR VE SONUÇ

Bölgesel kalkınmada Türkiye'nin yolunun AB ile kesişmesi toplumsal ve politik açıdan uzlaşma zemininin kurulmasını zaman alıcı hale getirmektedir. AB etkisinin bölgeselleşmeye yol açan unsurlardan biri olduğu açıktır. Diğer tarafta daha önce sözü edilen ülkemizdeki bölgesel hareketler (İzmir, Mersin vb), bölgeselcilikten farklı olarak, bu bölgelerdeki kilit aktörlerin küreselleşme, Avrupalılaştırma ve yerelleşme karşısında kendilerine "ne yapabiliriz?"i sormalarına yol açmıştır. Ne var ki KA'ların yasal çerçevesi, özellikle DPT'nin etkin rolüne koşut, merkezin etkisini sürdürme potansiyeline sahiptir. Ülkemizde KA sürecinde kamu yönetimi ve siyaset bilimi açısından konu ulus devlet ekseninde tartışılmış ve tartışılmaya devam edecek olmasına rağmen, KA'ların politika ve küreselleşmeden daha çok ülkemizin modernleşme biçiminden kaynaklanan sorunlarının olabileceği muhtemeldir.

KA'ların illerdeki kamusal, sivil ve özel kesimler tarafından nasıl algılandığının önemi bu yeni örgütlerin geleceğini etkileyecektir. Bu süreçte yönetişimin yönetilmesi bazı bölgeler için bir gereklilik halini alabilir mi? Kamu politikası destekli yönetişim kamunun yönetişimin bir aktörü olduğunu kabul edildiğinde paradoksal kimliğinden bir parça kurtulabilir. Kaldı ki literatür ve uygulamaların gösterdiği kalıplarının dışına çıkabilme ve bölgesel kalkınmada kendi rotasını çizebilme fırsatlarını Türkiye özenle değerlendirmelidir. Türkiye'nin bölgesel kalkınma konusunda kendine has kritik açmazlarından bazıları şu şekilde sıralanabilir:

AB ile girilen bölgesel kalkınma sürecinde akademik ve aydın kesimde geçmişten uzanan ye toptan ' kabul' ye da toptan ' red' ayrımı süre gelmektedir. Bu durum yasa ve uygulamada yapılabilecek iyileşmeleri zayıflatmaktadır. Ülke ve toplum çıkarlarını dikkate alan daha holistik tartışma zemininin inşası için çaba sarf edilmelidir. Özellikle Avrupalı araştırmacıların konuya daha temkinli ve açılım sağlamaya yönelik bir pencereden baktıklarını söylemek mümkündür (örneğin bkz. Amin ve Thrift, 1995). Ulusüstü değişime karşı olan direnç ülkenin yararına olabilecek uygulamaları da engellemektedir. Haklı yönleri de olabilecek bu direncin, aslında konun daha fazla ve daha geniş kesimler tarafından tartışması sağlanarak bir üstünlüğe dönüştürülmesi mümkündür.

Nitekim KA yasası örneğinden hareket edildiğinde konunun ulusal basında cılız bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Konu ile ilgili bazı illerdeki yerel basın ulusal basına göre daha fazla ilgi gösterirken bazı illerin yerel basınında konuya hiç değinilmemiştir. Bu durum aşırı yerel pasifliğin ve merkez bağımlılığının göstergesi kabul edilebilir. Ayrıca genel bir reformun parçası olarak KA'nın sunulması paket içindeki ağırlığının düşük algılanmasına yol açmıştır.

Bunun doğurduğu diğer açmaz ise güvensizliktir. Özellikle bölgesel kalkınmanın network, işbirliği, paydaşlık gibi olguların iktisadileştirilmesine giderek daha fazla dayandığı hatırlanırsa Türkiye için bu açmazın önemi daha da belirginleşmektedir.

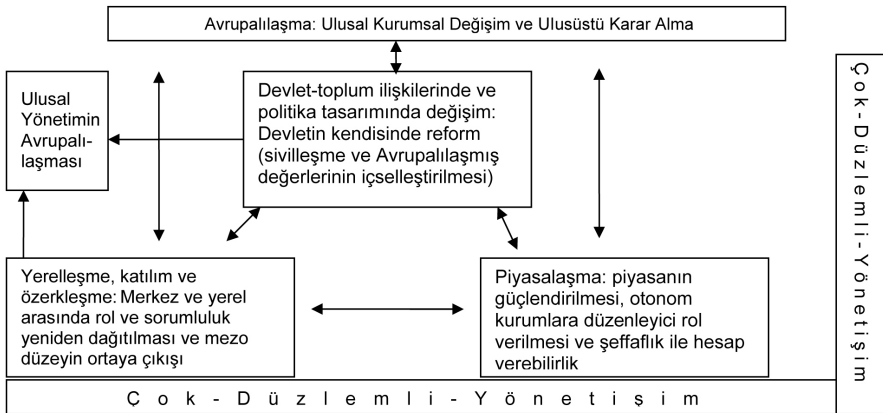
Türkiye'de yerel ve bölgesel düzeyde beşeri ve sosyal sermaye (özellikle bağlayıcı (bonding) ve köprü kurucu (briging) ayrımını dikkate alarak) üzerine yapılan akademik çalışmalar, kalkınmada bu tür kaynakların artan önemi hesaba katıldığında son derece yetersizdir. Yerel emek piyasaları üzerine akademik çalışmalar ise yok denecek kadar azdır.

Yukarıdaki açmaz yerel düzeydeki karar almayı sağlayacak her türlü veri içinde geçerlidir denilebilir. Yerelde verilerin farklı kamu birimlerinde toplanması karar almada kullanılacak verilerin teminini geciktirmektedir. İstikrarlı ve ulaşılabilir verilerin yokluğu bölgesel politika formülasyonunu güçleştirir. Diğer yandan mevcut durum ve veri üzerinde aşırı odaklılık ise harekete geçmeyi engeller. Ancak bölgesel politika açısından *ex post* verilerin karar alma ve uygulama sürecindeki verilerden çok daha maliyetli olabileceği unutulmamalıdır.

Genel olarak kamu reformu bütün olarak ele alındığında reformların itici gücü aynı olmasına rağmen farklı kurumlar tarafından tasarlanması ve farklı ülke örneklerinden hareket edilmesi yasal/hukuki çerçevenin bütünlüğünü bozma tehlikesini bünyesinde barındırmaktadır. Eklemlenme sorunları zaman içerisinde belirginleştikçe bölgesel kalkınmaya da yansımacaktır. Özellikle mevzuat düzenlemelerinin genelde pasif alıcısı olan bölgeler, yasal değişime neden olan itici güçleri her zaman tam olarak algılayamamaktadırlar. Yerelde KA'lar da dahil olmak üzere, bölgesel politika alanındaki değişimin yeni bir bürokratik düzenleme olarak algılanması söz konusudur.

Yerel siyaset yapma süreçleri ile siyasetin merkez yapılanması arasında farklılıklar bulunmaktadır. Merkezde bulunan devlet bürokrasi ve merkez siyasetinin görece yüksek kalibrasyonu karşısında yerel siyaset genelde ulusal sorunlara tıpkı merkezmiş gibi ağırlık verme eğilimindedir. Yerel siyaset gündemi ise daha kısır konularla sınırlanmaktadır. Merkez siyasetinin yereli kendinin bir uzantısı veya parçası olarak algılamasının doğurduğu yanılsama bulunmaktadır.

Türkiye 1980'lerden itibaren piyasa öğretisi doğrultusunda rekabet etmeyi öğrenirken piyasanın devletin etki alanında ve işleyiş biçimindeki doğuracağı değişiklikleri ertelemişti. Bu ertelemenin sonucunda 2001 yılına kadar yaşanan ekonomik krizler, kamu politikasında değişimi ötelemeye yardımcı olmuş, ancak birikim rejimindeki değişime karşı düzenleme tarzı daha fazla direnememiştir. Ekonomik dönüşüm yolu AB ile kesişen Türkiye, tarihsel olarak batılılaşma hedefini hep öncelik olarak ilerlemesini sağlaya gelmiştir. Devletçilik modernleşme çabalarında başat rol oynamakla birlikte, ekonomik ve toplumsal gelişmeler doğrultusunda kamu politikaların bölgesel politikalar dahil olmak üzere yeniden şekillendirilmesi ve organize edilmesi ihtiyacı artmıştır.

Şekil 2. İç içe Geçmiş İlişkiler: Reformlar ve Avrupalılaştırma-Yönetişim

KA'ların uzantısı olduğu kamu yönetimindeki reformlar üçayak üzerine oturmaktadır. Bu üçayağında AB ve bölgesel boyutları bulunmaktadır. Bu ayaklardan birincisi piyasanın güçlendirilmesi, ikincisi devlet-toplum arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi, üçüncüsü de devletin hem kendi içinde hem merkez-yerel arasındaki ilişkileri yeniden düzenlemesidir. Bu üçayak aynı zamanda çok düzlemli yönetişim ve Avrupalılaşıma ile de ilişkilidir.

Anaakım literatürde gerek yönetişim ve Avrupalılaşıma tartışmalarında gerekse bölgesel inovasyon/rekabet gücü yaklaşımlarında bölgesel kalkınma 'refah yaratma motorları' olarak adlandırılan prototip/ideal bölgeler üzerinde yoğunlaşmakta ve her şeye rağmen buradan çıkarılabilecek derslerden bahsetmektedir. Ayrıca yenilik, içsel kalkınma ve yabancı sermaye teori ve kavramları ile şekillenen bölgesel kalkınma yaklaşımları bu teori ve kavramlara ilişkin Türkiye'nin durumu göz önünde bulundurulduğunda birçok soru işareti ile karşılaşmamıza yol açmaktadır. Bölgesel kalkınmanın yönetişim ile olan kuvvetli bağı, Türkiye'deki devletin rol ve sorumluluğundaki değişime paralel su üstüne çıkarak belirginleşmektedir. AB ise yönetişimi çok düzlemli hale getirmektedir. Bu tabloda Türkiye yönetişimi daha yeni tartışmaya açmışken şimdi de çok düzlemli yönetişim ile karşı karşıya kalıvermiştir.

Bölgesel politikaların bölgesel kalkınma politikasına kayma eğilimine girmesi ve yeni bölgeselciliğin benzer şekilde kalkınma odaklı olması üniter devlet yapısı içinde kalkınma yönelimli bir bölgeselcilikten söz etmeyi mümkün kılmaktadır. Bölgesel paydaşların ekonomik çıkarlarını tasnif etmesi ve çıkar doğrultusunda genel bir görüş birliği içine girmeleri için bölgesel mali kaynakların belirli bir bölümünün kullanımının bölgesel kalkınma yönetişimi çerçevesinde yönlendirilmesi anlamlı bir çözümdür. Mali düzenlemeler yönetsel, yasal ve kurumsal düzenlemelerden daha etkin olarak işbirliği ve istişare ortamını hazırlayabilmektedir. Nitekim AB'deki çeşitli bölge deneyimleri de bu tezi teyit eder niteliktedir.

Sonuç olarak çalışmanın bulguları şu şekilde özetlenebilir:

1. Türkiye'nin tamamı mevcut sistem altında AB'nin bölgesel politikadaki Hedef 1 kapsamına girse de, gelir düşüklüğüne eşlik eden ve en azından onun kadar önemli olan 'yenilik paradoksu' tüm ülke coğrafyasında geçerlidir. Dolayısıyla yenilik modası hem AB hem de kamu politikaları ile önce ülkeye daha sonra bölgelere nüfuz ederken gerekli ihtiyaç ve etki analizleri yapılmadan kavramsal-kuramsal çerçeve üzerinde durulmakta, pratikler genelde geri planda kalmaktadır.
2. Bölgesel politikanın merkezden yönlendirilmesine alışmış bölgelerde (aslında merkezin kendisinde de) bölgesel politika tasarım bilgisi ve deneyimi yok denecek kadar azdır. Ancak bölgesel kalkınma konusunda metotların bölgesel otorite ve yönetimlere empoze edilmesi ve/veya modalaşması metotların kapasite ile olan ilişkisi göz ardı edilerek yapılmaktadır.

3. Küreselleşme ve ekonominin doğasında meydana gelen dönüşüm yerel yeterince hissedilmemekte ve tartışılmamaktadır. Küreselleşme nerede, ne kadar, nasıl etki doğurmaktadır?
4. Bir tür ‘yeni gelenekselcilik’ ile bölgesel stratejilerin aynı kavramsal çerçeveye dayanması söz konusudur: Yerelde kopyala yapıştır stratejisi etkin olmaktadır. Üstelik bu adımlar atılırken üniter devlet yapısı için bölge kavramının kabullenilmesine yönelik sistematik bir girişim bulunmamaktadır. Diğer yandan ise AB’nin etkisi ile bir ulusüstü bölgeselleş(tir)meye gidilmektedir. Kamu reformunun arkasında yer alan itici güçler yerelde yeterince anlaşılmamıştır. Ağırlıklı olarak mevzuata uyum odaklı bir post modern ‘miş’ yapılanmasına gidilmektedir.
5. Teorilerin bölgesel kalkınmanın ulusal kalkınmanın anahtarı olduğu düşüncesi pratik ve politikaya yansımamış olup, merkezin yönlendirdiği ulusal kalkınma politikaları gücünü korumaktadır. Bu durumun yansımaları olarak bölgesel kalkınmadaki rol ve sorumlulukları ilişkin uygun tartışma zemini olmadığı gibi, bölgesel kalkınma eksenli bir yerel gündem ülkenin geniş coğrafyasına henüz nüfuz etmiş değildir. Dolayısıyla yerel siyaset henüz (tam anlamıyla) yerel kalkınma odaklı değildir.
6. Farklı aktörler arasındaki işbirliği ve networkleşme yerel ve ulusal düzeyde güdük kalmaktadır. Bölgesel kalkınma için önemli rol üstlenebilecek yerel hafıza ve deneyim aktarım mekanizmaları zayıftır.

KAYNAKLAR

- Albeni, M. ve Karaöz, M. (2005), “Türkiye’de Teknolojik Yenilik Üretimi ve Patentler”, Legal Fikri ve Sinai Haklar Dergisi, 1 (2), ss.385-400.
- Amin A. ve Robins, K. (1990) “The Re-emergence of Regional Economies? The Mythical Geography of Flexible Accumulation, Environment and Planning D: Society and Space, 8.
- Amin, A. ve Malmberg, A. (1994) ‘Competing Structural and Institutional Influences on the Geography of Production in Europe’, içinde Amin, A. (der.), Post-Fordism: A Reader, Oxford: Blackwell.
- Amin, A. ve N. Thrift, 1995 “Institutional Issues for the European Regions: From Markets and Plans to Socioeconomics and Powers of Association”, Economy and Society, 24 (1), , pp. 41-65.
- Armatlı-Koroğlu, B. (2006), “Sanayi Bölgelerinde KOBİ Ağları ve Yenilik Süreçleri”, içinde Eraydın, A. (editör), Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003, Ankara: Dost Kitabevi.
- Caporaso, J. A. ve Jupille, J. (1998), “Sovereignty and Territoriality in the European Union: Transforming the UK Institutional Order”, içinde Ansel, C. K. ve di Palma, G. (editörler), On Restructuring Territoriality: Europe and the United States Compared, New York: Cambridge University Pres.

*Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi? Bölgeselleş(tir)me (Yönetim)
Karşısında (Yeni) Bölge(sel)cilik (Yönetişim)*

- Cooke, P. (1997) 'Regions in a Global Market: The Experiences of Wales and Baden-Württemberg', *Review of International Political Economy* 4: 349-81.
- Cooke, P. ve Schienstock, G. (2000) "Structural Competitiveness and Learning Regions", *Enterprise and Innovation Management Studies*, 1 (3): 265-280.
- Cooke, P. (2003) "The Regional Innovation Systems in Wales: Evolution or Eclipse" içinde Cooke, P. ve diğerleri (editörler), *Regional Innovation Systems*, İkinci Baskı, London: Routledge.
- Cowles, M. G. ve Risse, T. (2001) 'Europeanization and Domestic Change: Conclusions'. içinde Cowles, M. G., Caporaso, J ve Risse, T. (editörler), *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- DPT (1996), *İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması* (1996), Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (2000a), 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (2000b), *Uzun Vadeli Strateji ve 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*, Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (2003a), *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması* (2003), Ankara: DPT Yayınları.
- DPT (2003b), *Ön Ulusal Kalkınma Planı 2004-2006*, Ankara: DPT Yayınları.
- Eceral, T.Ö. (2006), "Ekonomik Coğrafyaya Kurumsal Yaklaşım", içinde Eraydın, A. (editör), *Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Florida, R. (1995), "Toward the Learning Region", *Futures*, 27, pp. 527-536.
- Gezici, F. (2006), "Türkiye'de Bölgeler Arası Farklılıkların Mekansal Veri Analizi Yöntemiyle İncelenmesi", içinde Eraydın, A. (editör), *Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Grabher, G. (1993) *The Embedded Firm: On the Socioeconomics of Industrial Networks*, Londra: Routledge.
- Hudson, R. (1999) "The Learning Economy, the Learning Firm and the Learning Region": A Sympathetic Critique of the Limits to Learning European Urban and Regional Studies Jan 01, 1999 6: 59-72.
- Jessop, B. (1990) *State Theory: Putting Capitalist States in their Place*, Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Jessop, B. (1994) 'Post-Fordism and the State', içinde A. Amin (der.) *Post-Fordism: a Reader*, pp. 251-79. Oxford: Blackwell.
- Jessop, B. (1997a) 'Globalization and the National State: Reflections on a Theme of Poulantzas', paper presented to the Colloquium 'Miliband and Poulantzas in Retrospect and Prospect', City University of New York; pp.1-31.
- Jessop, B. (1997b) 'Capitalism and its Future: Remarks on Regulation, Government and Governance', *Review of International Political Economy* 4: 561-81.

- Jessop, B. (2000) 'The Crisis of the National Spatio-Temporal Fix and the Tendential Ecological Dominance of Globalizing Capitalism', *International Journal of Urban and Regional Research* 24: 322-60.
- Ladrech, R. (1994) "Europeanization of Domestic Politics and Institutions: The Case of France, *Journal of Common Market Studies* 32 (1): 69-88.
- Lovering, J. (1999) 'Theory Led by Policy: the Inadequancies of the 'New Regionalism'', *Journal of Urban and Regional Research* 23: 379-95.
- MacLeod, G. (1999) 'Place, Politics and 'Scale Dependence': Exploring the Structuration of Euro-Regionalism', *European Urban and Regional Studies* 6 (3): 231-53
- MacLeod, G. (2001) 'New Regionalism Reconsidered: Globalization and the Remaking of Political Economic Space', *Journal of Urban and Regional Research* 25 (4): 804-29.
- Mjoset, L. (1997), "The Historical Meanings of Europeanisation", Oslo, Arena Working Paper No. 24.
- Morgan, K. (1997) 'The Learning Region: Institutions, Innovation and Regional Renewal', *Regional Studies* 31: 491-503.
- Moulaert, F. Vd (1999) *Innovative Region, Social Region? An Alternative View of Regional Innovation*, Lille: Ifresi.
- Moulaert, F. Ve Nussbaumer, J. (2005) "The Social Region: Beyond the Territorial Dynamics of the Learning Economy", *European Urban and Regional Studies*, 12 (1): 45-64.
- Ohmae, K., 1996 *Ulus-Devletin Sonu: Bölgesel Ekonomilerin Yükselişi*, (Çev. Zülfü Dicleli), *Türk Henkel Dergisi Yayınları* 6, İstanbul,.
- Park, B. (2000) 'Turkey's European Union Candidacy: From Luxembourg to Helsinki-to Ankara', *International Studies Association 41st Annual Convention*, Los Angeles, CA, March 14-18.
- Piore, M. ve Sabel, C. (1984) *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*, New York: Basic Books.
- Porter, M., 1998 "Clusters and the New Economics of Competition", *Harvard Business Review*, (Kasım-Aralık), pp. 77-90.
- Radaelli, C., (2000), "Whither Europeanisation? Concept Streching and Substantive Change", *European Integration Online Papers*, 4(8).
- Rhodes, M. (1995) "Conclusion: the Viability of Regional Strategies", in Martin Rhodes (ed.) *The Regions and the New Europe*, Manchester: Manchester University Press.
- Risse, T. Vd (2001) "Europeanization and Domestic Change: Introduction", içinde M. Cowles vd. (eds), *Transforming Europe: Europeanization and Domestic Change*, Cornell University Press.
- Saxenian, L. (1994) *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*, Boston: Harvard University Press.
- Saxenian, L. (1996) "Regional Networks and the Resurgence of Silicon Valley" içinde Hansen, N. Vd (eds.) *Regional Policy and Regional Integration*, Cheltenham: Edward Elgar. *Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128*, Boston: Harvard University Press

*Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi? Bölgeselleş(tir)me (Yönetim)
Karşısında (Yeni) Bölge(sel)cilik (Yönetişim)*

- Sibeon, Roger (2000) "Governance and the Policy Process in Contemporary Europe", *Public Management* 2: 3, 289-309.
- Soyak, A. (2004) 'Ulusalardan Uluslarüstüne' İktisadi Planlama ve Türkiye Deneyimi, Der Yayınları: İstanbul.
- Soyak, A. (2005) "Ertelenen 9. Kalkınma Planı Ve Türkiye'de Planlamanın Geleceği Üzerine Bir Not", *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Sayı 136.
- Stoper, M., 1997 *The Regional World: Territorial Development in a Global Economy*, Guilford Press, New York,.
- Varol, Ç. (2006), "Üretim Örgütlenmesine Yeni Bir Bakış: Denizli ve Gaziantep'teki Girişimci Ağları", içinde Eraydın, A. (editör), *Değişen Mekan, Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003*, Ankara: Dost Kitabevi.
- Webb, D. Ve Collis C. (2000) "Regional Development Agencies and the New Regionalism in England", *Regional Studies* 34 (9): 857-873.
- Wessels, W. ve Rometsch, D. (1996) "Conclusion: European Union and national Institutions", içinde Rometsch, D. ve Wessels, W. (editörler), *The European Union and Member States: Towards Institutional Fusion*, Manchester: Manchester University Press.
- Wishlade, F. Vd (2003) *Regional Policy in the EU: A Passing Phase of Europeanisation or a Complex Case of Policy Transfer?*, Glasgow: EPRC, University of Strathclyde.